

פרשת וירא

כֹּה אָמַר ה' אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וּלְיָלֵה חֻקוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׁמַתִּי

(ירמיה לג כה):

וזהו שאמר כי עליך הורגנו כל היום, ואשר עודם חיים - נחשבנו כצאן טבחה, וזהו תכלית העבודה, ואם כן קושיא לאלהינו עורה למה תישן ה', כי הסתר פניך ממנו לא תוכל:

ועוד יש לפרש כמו שכתבנו בפרשת פינחס, כי המוסר עצמו לא יאמר (בן) (איוב מא ג) "מי הקדימני ואשלם", לזה אמר כי עליך הורגנו, ולזה למה תישן ה' כי אין מענה ותשובה כמו בשאר מצות:

ועוד יש לפרש בהדק דקדוק דק, אומרו "כי עליך הורגנו כל היום", שההריגה היא כרגע, ואינה נמשכת כל היום. ולפי הפשט, נוכל לומר על רוב בני אדם - 'מבוקר לערב יפתו'¹⁶⁸ זה אחר זה.

אך בדרך דרש יאמר שהוא בא בטענה נצחית, [בין] לפי משפטי התורה קיימא לן (כתובות לב) "אין אדם מת ומשלם, ואין אדם לוקה ומשלם", והנה ישראל בגלותם - בעונות הרבים - תמיד כל היום נותנים מסים, והיא להם 'הריגה' כמה דאמרו בגמרא (ב"ק קיט.)

גדולה מילה, שכל המצות שעשה אברהם אבינו עליו השלום - לא נקרא שלם עד שמל ערלתו, שנאמר (בראשית יז א) התהלך לפני והיה תמים (גדרים לא):

שלמות האדם בעבודתו יתעלה אינה כי אם בהצמער על מצותיו יתברך ועל עשיית רצונו, לא יחוש לצערו נגד רצונו יתעלה, ויותר בשפוך דמו על רצון ה', ויותר במסור נפשו על קדוש ה', וזהו העבודה השלמה, וכמו שאמרו בגמרא (ב"ב י) "הרוגי מלכות אין שום בריה יכולה לעמוד במחיצתן":

והוא שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים מד כג) כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה עורה למה תישן ה'. ויש להבין הכפל. גם אומרו בדרך קושיא "למה תישן" ולא בדרך תפלה. ועם האמור מובן, והוא כי ישראל - [בעת הגזרות שהיו] בעונות הרבים - כמה מהם מסרו נפשותם על קדוש ה', ואשר לא מתו - הנם עומדים לכך ומסורים ביד האמות לעשות בהם מה שירצו, וכהרוגים דמו.

"ומה לי מזמן אם לא רצונך". ונוכל לומר על זמן שמוציאו האדם לריק - [ש]כֵּאלוֹ הוא מת באותו זמן:

והוא מאמר הכתוב (דברים ד ה) **וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים בְּלִבְכֶם הַיּוֹם**, ומאמר בְּלִבְכֶם קצת קשה, דאיך אפשר שיחיה מקצתו [של אדם], עד שאמר בְּלוֹ. ולפי פשוטו לא קשיא, אך דרך דרש יאמר, [ש]כלפי מה ששאלנו - אמר: **וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּה' אֱלֹהֵיכֶם** [ואין רגע פנוי לכם מעבודתו יתברך - אתם תקראו חיים בְּלִבְכֶם הַיּוֹם. לא כן שאר אדם שמאבדים כמה עתות בחפציהם, הם מקצתם חיים ומקצתם מתים בנוף אחד בעצמו. ובוהו מִיֵּשֶׁב אֹמְרָנוּ כֵּן בַּתְּפִלַּת רֹאשׁ הַשָּׁנָה מִלֹּדֶךָ **עַל כָּל הָעוֹלָם בְּלוֹ**, ש"כל" הראשון קבצה כל העולם, ו"בְּלוֹ" קבצה כל הגוף של כל אחד:

והנה אברהם אבינו ע"ה, עם שכל ימיו [עסק] בעבודתו יתברך - מהיותו אדם מחומר קָרִיץ - לא יבצר מדרכן של בני אדם: עתים יִישָׁן, עתים יאכל, והרבה עתות יחדל בעל כרחו מעבודתו יתברך. והנה לפי שלמותו יקרא לו זה חסרון, אך כשנתן לו מצות המילה שהיא עמו ביום ובלילה בכל מקום ובכל זמן - אז נקרא שלם, וכמו שספרו חז"ל (מנחות מג:) על דוד המלך ע"ה בהיותו במרחץ, שנצמער מהיותו בלא מצוה, וכשנזכר מהמילה נתישבה דעתו. נמצא ששלמות כל איש ישראל אינה כי אם במצות המילה.

"כן ארחות כל בוצע בצע, נפש בעליו יקה (משלי א יט) - נפשו של נגול", והעני חשוב כמת.

וזהי ההריגה המתמדת שזכר באומרו כי עֲלִיד הורגנו כל היום, ואחר כך נחשבנו כצאן טבחה, ואם כן - עורה למה תישן, כי איך תסבול [ש]יעשו לנו משפט [ש]רחקת בתורתך. וכן אמר אחר כך (תהלים מד כה) למה פניך תסתיר תשכח עֲנִינִי ולחצנו, והוא על הדרך הנזכר:

הנה כי כן, מצות המילה ששופך דמו על ה' ועל רצונו - היא העבודה השלמה. ולכן אברהם אבינו ע"ה לא נקרא שלם עד שמל, כי אז הָקַר שהוא שלם בעבודתו יתברך ושם נפשו בכפו לחתוך מבשרו בידו לרצון בוראו. ואחת מתועלות המילה הוא זה, להדריך ישראל למסור נפשם על קדוש ה', כי מאז ימולו בניהם בידיהם כמו שהיא המצוה - יקנו לב אביר למות על רצון ה'. וכן עשה ה' לאברהם אבינו ע"ה: תְּחַלֶּה - צָוָהוּ על המילה, ואחר כך נִסְחָה בעקדה:

ועוד יש לפרש [מאמרם ז"ל שלא נקרא אברהם שלם עד שמל, באופן זה:] כי השלמות שקנה אברהם אבינו ע"ה, [היא היותו בכל עת דבוק ליוצרו על ידי המצוה], כי הידוע - שאין תועלת לאדם מכל שני חייו זולת העתות שעוסק בעבודתו יתברך, ושאר ימיו הם חסרים ממנו, וכמאמר החכם¹⁶⁹

לתנועתו, ולא נמצא בְּמִצְוֹת מִצְוֵה מִתְמַדָּת
זולת מצות המילה - לזה אמר גדולה מילה
שאלמלא היא - לא ברא הקב"ה את עולמו.
ומדוקדק זה מן הכתוב "אם לא בריתי יומם
ולילה" וגו', רוצה לומר: אם לא בריתי שהיא
עמהם יומם ולילה, חֲקוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ -
שהם תנועות הגלגלים - לא שמתו.

ועם זה - כתבנו מאמר¹⁷⁰ רבותינו ז"ל (ב"ר
יא ו) (שאמרו ש)לא יפה שאלו (הפילוסופים)
"אם הקב"ה חפץ במילה, מפני מה לא נברא
האדם מהול", (והשיבו להם רז"ל) שאין זה
קושיא כלל, שאנו צריכין למעשה בני האדם
לקיום העולם, ואלו נברא מהול - אין שם
מעשה ולא זכות כלל¹⁷¹!

והוא שאמר הכתוב (שמות ישה) **ועתה אם
שמע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי
ודייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל
הארץ**. ויש לדקדק ואמרו "כי לי כל הארץ"
[ש]הוא נתינת טעם, [ולכאורה נראה] שלא
פירש טעמו. ועם מה שכתבנו מובן: שהנה,
להיות שהתורה היא קיום העולם וכדרשת
רבותינו ז"ל (ב"ר א א) על פסוק "בראשית
ברא אלהים וגו' - בשביל התורה שנקראת
ראשית", ובכמה מקומות¹⁷², [לזה] הכתוב

ובדרך רמז יאמר: שלם בהפוך אתון -
שָׁמַל:

והוא שאמר הכתוב (ירמיה לג כה) **אם לא
בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא
שמתי**, רבותינו ז"ל (גרים לא) דרשוהו על
המילה, וזה לשונם: "גדולה מילה שאלמלא
היא - לא ברא הקב"ה את עולמו, שנאמר
אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ
לא שמתי".

ויש להבין מה נשתנת מצות המילה
משאר מצוות, ומה כחה יפה יותר מכלם.
אכן עם האמור מובן, והוא בשנקדים ענין
- זכרנוהו תְּחִלַּת סדר 'לך לך' מדברי הרב
המורה ז"ל - שהעולם כולו הוא אדם אחד,
וכמו שיש באדם אבר שמבלעדי תנועתו
יהיה האדם פְּלֵא היה, והוא הלב, שאם ינוח
כהרף עין - מיד ימות האדם, כן אם ינוחו
הגלגלים - יהיה מיתת העולם ובטול כל מה
שבו. עד כאן דבריו ז"ל.

והנה להיות שקיום העולם הוא על ידי
מעשה, שעל כן נברא [באופן ש]יצטרך
מעשה מתמיד לקיומו ולהנעת הגלגל שבו
תלוי קיומו, וכמו שהגלגל צריך שינוע תמיד
מבלי נחת, כן לעומת זה צריך מעשה מתמיד

170. פירושו: כִּנְנוּ לַמֵּאמֶר.

171. וזו לשון המדרש שם: פילוסופוס אחד שאל את
רבי הושעיה, א"ל: אם הביכה היא המילה, מפני
מה לא נתנה לאדם הראשון, א"ל מפני מה אותו
האיש מגלח פאת ראשו, ומניח את פאת זקנו,
א"ל מפני שגדל עמו בשמות, א"ל אם כן יסמא
את עינו ויקטע את ידיו וישבר את רגליו על ידי
שגדלו עמו בשמות, א"ל ולאלין מיליא אתינן,

אתמהא, א"ל להוציאך חלק אי אפשר, אלא כל
מה שנברא בששת ימי בראשית צריכין עשייה,
כגון החרדל צריך למתוק, התורמוסים צריך
למתוק, החיטין צריכין להטחן, אפילו אדם צריך
תיקון.

172. וז"ל ב"ר (א ד): אמר רבי בנאי: העולם ומלואו לא
נברא אלא בזכות התורה, שנאמר (משלי ג) ה'
בכמה יסד ארץ וגו', רבי ברכיה אמר: בזכות

"וירא אליו ה' ויאמר אליו אני ה'". וכבר כתב בזה הרב אדוני אבי זלה"ה בספרו פרשת מרדכי דברים נכונים ונכוחים, עין עליו:

ולקוצר דעתי נראה לַיִשָּׁב: הדקדוק הראשון, [מִיִּשְׁב] הוא על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל (ב"מ פו:) ישיבת אברהם אבינו ע"ה בפתח האהל, היתה [כדין] לראות אם יש עובר ושב ויכניסם לביתו, וכן סובר מאמר זה, אלא שהוקשה לו: מה יום מיומים יושב אברהם אבינו ע"ה פתח האהל בשביל עובר ושב. ועוד, שמכיון שהיה חולה, לא היה לו להטריח עצמו כל כך.

לכן, בעל מאמר זה (שכב"ר מת, ואחר עורי וכו') סובר - בהיפך קצת מהמאמר האחר - כי ישיבתו היתה לצורך בני אדם הבאים אליו לימול. והיינו דקאמר בעל המאמר וירא אליו ה' והוא יושב פתח האהל, הוא דכתב ואחר עורי נקפו זאת וגו', אמר אברהם אחר שמלתי עצמי הרבה גרים באו וכו', רוצה לומר: וזאת היתה טעם ישיבתו פתח האהל, בשביל בני אדם הבאים אליו [לימול], וכן היה המנהג להושיב האורחים תחת האילנות הסוככים על פתחו, היותו מקום רחב - יכיל רבים מבני אדם¹⁷⁵:

כאן הוזקק לצרף עמה המילה שהוא מעשה מתמיד, כמו שדרשו (מכילתא דרשב"י יט ה) על הפסוק (שמות יט ה) "ויראם אם שמוע תשמעו בקולי" - זו תורה, "ושמרתם את בריתי" - זו מילה, "והייתם לי סגלה מכל העמים - כי לי כל הארץ" - ואתם מקימים אותה¹⁷³. ולהיות שאתם מעמידים [את] עולמי, ראויים אתם להיות סגלה מכל העמים, שכלם אוכלים - ואתם שומרים. ובאופן אחר יש לפרש: [כיון] באמצעות מעשיכם - לי הארץ, ולולי אתם - לא היתה לי:

ובמדרש פרשה זאת (ב"ר מח ב) אמרו וזה לשונם: וירא אליו, הדא הוא דכתב (אויב יט כו) וְאַחַר עֹרֵי נִקְפוּ זֹאת, אַמַּר אַבְרָהָם: אַחַר שְׂמַלְתִּי עֲצַמִּי, הִרְבַּה גְרִים בָּאוּ לְיַדְכֶם בְּזֹאת אוֹת הַבְּרִית, וּמִבְּשָׂרִי אֲחֻזָּה אֵלֶיךָ, אֵילֹוֹלֵי שְׂמַלְתִּי - מֵהֵיכַן הִיָּה הַקְּבִי"ה נִגְלָה אֵלַי, הִדָּא הוּא דְכַתֵּיב וִירָא אֵלָיו ה': עכ"ל:

וצריך להבין: [א] מהיכא משמע ליה שאחר שמל - הרבה גרים באו, מקרא ד'וירא אליו'¹⁷⁴. [ב] גם אומרו "מהיכן היה הקב"ה נגלה אליו קודם המילה, ועל המילה עצמה [נאמר]

משה שנאמר (דברים לג) וירא ראשית לו, ר' הונא בשם ר' מתנה אמר: בזכות ג' דברים נברא העולם, בזכות חלה, ובזכות מעשרות, ובזכות בכורים, ומה טעם? בראשית ברא אלהים, ואין ראשית אלא חלה, שנאמר (במדבר טו) ראשית עריסותיכם, ואין ראשית אלא מעשרות, היך דאת אמר (דברים יח) ראשית דנגך, ואין ראשית אלא בכורים שנאמר (שמות כג) ראשית בכורי אדמתך וגו'.

173. פירוש: את הארץ.

174. רצונו לומר, מהיכא משמע ליה מפסוק ד'וירא אליו' שאחר שמל באו הרבה גרים.

175. והשתא אתי שפיר, שכדי להכניס גרים תחת כנפי השכינה על ידי מילה, הטריח עצמו אברהם אבינו ע"ה באותו יום שמל דייקא, ואע"פ שהיה חולה.

שהוא שכלו והכרתו. ונקרא בשם 'אדם' פתם - לצד גופו אשר הִשָּׁהוּ בו עם הבהמות והחיות. והנה האדם - אחר פמירתו נתבלה גופו, אכן נשמתו נשארת, ולזה גם-כן שמו נשאר בהשתארות נשמתו. ולזה, הרשעים שנשמתם נאבדת גם-כן - נאמר בהם (משלי י ז) **שם רשעים ירקב**, ולזה אמרו רבותינו ז"ל (יומא לה): דלא מסקינן בשמייהו. וזוהי נחא, דקודם המילה שהיה הדבור עם הנשמה - אמר וירא **הי אל אברם**, שלא היה הדבור אליו, אך אל נשמתו שעליה נקרא בשם 'אברם', ואחר המילה שאמר **שמבשרי אחזה אלה** - אמר וירא **אליו**, אליו ממש:

ועוד יש לפרש שאמרו מהיכן הקב"ה היה נגלה אליו, הוא לומר שכל המראות שנראה אליו הקב"ה - היה נִדְבָר עמו, ואפשר שלא היה רואה, ודבור ה' עמו - קרי ליה 'מראה', אבל כאן שאין כאן שום דבור [שהרי נאמר וירא ואחר זה נאמר גם ויאמר], מוכרח לומר שאין מראה זו אלא גלוי שכינתו יתברך ממש, וכמאמרם ז"ל (כ"מ פו: הובא ברש"י כאן) "לבקר את החולה".

ובדברי רבותינו ז"ל (במדרש הנזכר ריש פר' וירא) שהרבה גרים שבאו לידבק במילה, יפורש הכתוב והוא יושב פתח האהל וגו' [שישיבתו שם באותו יום דוקא ושלא חש לחוליו - הוא כדי לקבל את הגרים וכו'] וכמו שנתבאר:

ו[הדקדוק השני], אומרו אחר כך: ומבשרי אחזה וגו', אילולי שְׁמַלְתִּי מהיכן היה הקב"ה נגלה אלי וכו' - נראה לפרש בדקדוק אחר, אומרו "ומבשרי אחזה" וגו', תיבת 'ומבשרי' לפי זה אין לה שחר. אך נראה שאברהם אבינו ע"ה - קודם המילה - כשהיה נגלה אליו הקב"ה, היו חושיו במלים, ולא היה מסתכל כלל בעיני בשר אשר לו כי אם בעיני השכל, וכמאמר בלעם (במדבר כד מז) "נפל וגלוי עינים", מפני שהיה גופו חסר - שהיה ערל. ואך אחר כך - אחר שמל - עיניו חזו 'מראות אלהים' עיני בשר ממש, וזהו דקדוק "ומבשרי אחזה אלה":

ונראה שבזה כֵּן בעל המאמר לְיִשָּׁב דקדוק אחד, הלא הוא: אומרו וירא אליו **הי באלוני ממרא**, והנה שם אברהם רחוק, בפרשה אחרת, ומפסיק פסוק אחד, [שהרי זה סדר הפסוקים: א'. (יו כו)] "בעצם היום הזה נימול אברהם וישמעאל בנו". [והפסיק בפסוק כז:] "וכל אנשי ביתו וגו' נמולו אתו". [וישוב אמר (יה א):] "וירא אליו ה' באלוני ממרא" [ולא הזכיר שמו - "אברהם"]. ובפרשת מילה (שם יז א) "ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים וירא ה' אל אברם ויאמר אליו וגו' והיה תמים", [כפל את שמו באותו פסוק עצמו], ויותר נאות שם לומר "וירא ה' אליו" יותר מהכא.

אך הענין הוא, כי האדם נקרא כל אחד בשם פרטי, ראובן, שמעון, לצד¹⁷⁶ צורתו,

- מקרבו ומאכילו ומשקהו, וכל מי שלא היה רוצה - היה דוחהו מלפניו ושורפו בהבל פיו:

ובזה יבא על נכון מאמר רבותינו ז"ל (מדרש תהלים יח כט, הובא ברש"י כאן) וז"ל: **"והוא יֵשֵׁב, יֵשֵׁב, כתיב, בקֶּשׁ לַעֲמוּד, אָמַר לוֹ הַקִּבְיָה שֶׁב וְאֵנִי אֶעֱמוּד, וְאַתָּה סִימָן לְבִנְיָן שֶׁעֲתִיד אֲנִי לְהִתְיַצֵּב בְּעֵדַת הַדֵּיּוּנָן וְהֵם יוֹשְׁבִים, שְׁנֵאמַר (תהלים פב א) "אלהים נצב בעדת אל"**:

אמנם נראה דהמדרש הזה סובר דשיבת אברהם בפתח האהל היתה לדון בין איש ובין רעהו, כי אברהם אבינו ע"ה מלך היה, כמאמרם ז"ל (ב"ר פרק מג, ורש"י כאן) [על הכתוב (לעיל יד יז)] "אל עמק שוה הוא עמק המלך", שהושוו כל האמות והמליכו את אברהם עליהם. ע"כ. וכן דרך השופטים לצאת אל השער לדון. ובוה אתי שפיר הסימן שעשה הקב"ה באברהם, [שאברהם יושב והוא יתברך עומד]. ועם מה שנתבאר גם כן [לנכון, ששיבת אברהם אבינו ע"ה פתח האהל, [תכליתה היתה] למול כל הבא ליכנס תחת כנפי השכינה, ולשרוף בהבל פיו כל שאינו רוצה - אם כן ישיבתו היתה מעין הסנהדרין היושבת בדין לזכות הזכאי ולהייב החייב למיתה או ממון, ושפיר הוי סימן:

וירא אליו הי' (יח א). פירש"י לבקר את החולה. אף כי לא לאל לקיים מצות, ויראה שבא ללמד דעת את העם, וכן פירשו רבותינו ז"ל (מוטה יד). "אחרי הי' אלהיכם תלכו" הלך

ואגב יש להבין [בכתוב עצמו (יח א)] **וירא אליו הי' באליו ממרא והוא ישב פתח האהל פחם היום**: א' אומרו באלוני ממרא למאי נפקא מנה, ותו אומרו והוא יושב מאי קא משמע לן. ונראה בנתיקדים מה] שיש להבין מהיכן נתעוררו בני אדם להדבק במילה. ועל כן נראה דחלוק רב היה בין גלוי שכינתו יתברך לאברהם אבינו ע"ה בין אחר המילה לקודם המילה, מלבד מה שנתבאר. והוא, כי קודם המילה - היה הגלוי אליו בהחבא כאדם ההולך אצל פילגשו בהחבא, ואחר המילה - היה הגלוי בעצם היום לעיני הכל.

וזהו דקדוק וירא אליו הי' באלוני ממרא, כלומר שהיה מפרסם הדבר בכל העיר. ואחרי שנשמע הדבר כי על ידי המילה זכה למעלת הנבואה, הרבה גרים באו לידבק בזאת אות הברית, מצורף למה שראו מדבקות אברהם עם אלהיו, אמרו: אין זה כי אם מה שנתברר אליו ממוצ המניע אליו מעשותו רצון אלהיו, ולזה לא חס על עצמו ושפך דמו ארצה:

והנה רבותינו ז"ל אמרו (ב"ר מח ת, ועי' גם עירובין יט.) וז"ל: א"ר לוי לעתיד לבא אברהם יושב על פתח גיהנם ואינו מניח אדם מהול מישראל לירד לתוכה. עכ"ל. והפנה בו לדעתי, שזכות אברהם אבינו ע"ה עומדת בפתח גיהנם להציל כל מי שהוא חתום בחותמו. הנה כי כן, מעשה אברהם אבינו ע"ה בעולם הזה, שאחר שמל - יושב פתח האהל והיה עושה כמעשהו שעושה בחום היום, דהיינו כל מי שבא והיה רוצה לימול

ונראה לְיֵשֵׁב הַכֵּל עַל פִּי דֶרֶךְ רַבּוּתֵנוּ ז"ל (ב"ר ורש"י פר' וירא) שג' מלאכים היו, והנה אמת הוא כי רחוקים הרבה היו ממנו, אך להיותם מלאכים - כרגע עמדו לפניו, וזהו הפלא שהיה לאברהם אבינו ע"ה. וזהו וישא עיניו וירא והנה ג' אנשים, והנה תכף לאותה ראייה - נצבים עליו, נמצא שבראייה אחת ראה אותם מרחוק ונצבים עליו, ואלו היה הלכס כדרך הארץ, ראייתו להם מרחוק אינה ראייתו להם מקרוב, ובמשך זמן-מה יפסקו, ואז ידע כי אנשים גדולי הערך הם, וירא כי-כן, וירץ לקראתם וגוי וישתחו ארצה:

ועוד יש לפרש אומרו נצבים עליו הם דברי הכתוב, להודיענו כי מלאכים היו, מאותם שהיו תמיד נצבים עליו לשומרו. ואם-כי אברהם אבינו לא ראה, הכתוב אומר שהוא ראה דמות ג' אנשים, ולפי האמת הם הנצבים עליו [לשמרו, כאמור].

ואומרו וירא ב' פעמים, הוא כמה שידוע מדברי המקבילים (שער רוח הקודש סוף דרוש א) כי כל מה שעושה האדם מחטאים - נרשמים במצחו, ומי שעיניו פקוחות בחכמת הפרצופים יכיר זה. והנה אברהם אבינו ע"ה לא תבצר ממנו כל חכמה, ואחרי בואם לפניו ראה ונסתכל בהם, וראה אותם והנם מהורים מכל אשמה, ואז וירץ לקראתם וישתחו ארצה, כי כן יאות לפי דעתו לצדיקים גדולים כמותם.

ואומרו מפתח האהל, בא להודיענו איך אהבת אברהם אבינו ע"ה בהכנסת אורחים:

אחר מדותיו של הקב"ה וכו', הקב"ה בקר חולים דכתיב וירא אליו ה' וגו', אף אתה בקר חולים". ונראה מכאן שהתועלת בבקור חולה הוא כדי שישמח בראות שמכבדים אותו, ועל ידי כך יקל חוליו, וזה יצדק גם כן באל יתעלה, כי על ידי כך ישמח אברהם אבינו בבוא אליו ה':

וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה (יח ב). יש לדקדק: א' דקשה דידיה אדידיה, דאומרו וישא עיניו מורה שהם רחוקים, כמה דאת אמר (לקמן כב ד) "וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק", וכן (איוב ב יב) "וישאו את עיניהם מרחוק", ואומרו נצבים עליו סותר זה.

גם יש לדקדק אומרו וירא ב' פעמים, וכבר תירצו רבותינו ז"ל (ב"מ פה) [הובא ברש"י כאן וזה לשונו: מהו וירא וירא שני פעמים? הראשון כמשמעו, והשני לשון הבנה, נסתכל שהיו נצבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים להטריחו. ואף על פי שידועים היו שיצא לקראתם, עמדו במקומם לכבודו ולהראותו שלא רצו להטריחו, וקדם הוא ורץ לקראתם. בבבא מציעא (פה): כתיב נצבים עליו, וכתיב וירץ לקראתם? כד חזויה דהוה שרי ואסר - פירשו הימנו, מיד וירץ לקראתם. עכ"ל]. ולפירושים ז"ל אומרו לקראתם אין לה מובן, ואחריהם מבעי ליה. גם אומרו מפתח האהל יתרה. גם אומרו וישתחו ארצה הוא דבר תמוה שישתחו כפישוט ידים ורגלים לשלשה עוברי אורח:

שלא להחזירו ולהטריחו, ונמצא שכל ריצתו לקראתם:

אך עם כל מה שכתבנו, לא נתיישב היטב השתחואה זו בפישוט ידיים ורגלים למה, [כי] אף אם היו בעיניו גדולים וטובים כמוהו - כשתציר בפועל, יהיה הדבר מתמיה מאד. ועל כן נראה לפרש עוד, ואגב ניישב אומרו **וירא וירא ב' פעמים**, וגם קושית "כתיב נצבים עליו וכתיב וירץ לקראתם".

והוא בהקדים מעשה-הובא בש"ס- ויחבר ענינו אל הכתוב. ספרו בש"ס דיומא (טט.) באלכסנדרוס מוקדון וזה לשונם: כשבקשו כותיים את בית אלהינו מאלכסנדרוס מוקדון להחריבו ונתנו להם, באו והודיעו את שמעון הצדיק. מה עשה? לבש בגדי כהונה, ונתעטף בבגדי כהונה, ומיקרי ישראל עמו, ואבוקות של אור בידיהן, וכל הלילה הללו הולכים מצד זה והללו הולכים מצד זה עד שעלה עמוד השחר. כיון שעלה עמוד השחר אמר להם: מי הללו אמרו לו: יהודים שמרדו בך. כיון שהגיע לאנטיפטרס זרחה חמה, ופגעו זה בזה. **כיון שראה לשמעון הצדיק, ירד ממרכבתו והשתחוה לפניו.** אמרו לו: **מלך גדול כמותך ישתחוה ליהודי זה? אמר להם: דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני כבית מלחמתי.** עד כאן דבריהם ז"ל:

ולכאורה קצת קשה, כיון שעל כל פנים ידע אלכסנדרוס שהמנצח לפניו היה מלאך, כי לא אדם ינצח, למה ישתחוה לשמעון הצדיק ו[אף] אם היה בדמותו. ואמרתי, כי מחכמת אלכסנדרוס - [הבין] כי לא יהיה

קלקלה השורה: כי הנה האדם נכר בהלכו, כי אין הלוך אדם זקן נכבד כהלוך הנערים והפוחזים, וגם כי תהיה השעה דחוקה לזקן הנכבד לרוץ - לא ירוץ בפני בני אדם בישוב, אך בהתרחקו במדבר:

והוא מאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קיט לב) **דרך מצותיך ארוץ כי תרחיב לבי.** אמר: כי עם מה שהריצה היא מחסרון לב, אך דרך מצותיך ארוץ, כי אדרבה יחשב לי לרוחב-לב ולדעת יתרה, [וזהו כי תרחיב לבי]. או על דרך זה, והוא: כי בא לומר דלא מיבעיא כשהשעה דחוקה ולבי טרוד בענינים אחרים, אך אף על פי שתרחיב לבי ולבי פנוי מכל טירדא, עם כל זה דרך מצותיך ארוץ:

הוא שעשה אברהם אבינו ע"ה. אמר וירץ לקראתם, ולא [תאמר] שעד שלא הרחיק [ממקום] אשר הוא בישוב - לא רץ, אך "וירץ לקראתם מפתח האהל". וכלפי דרשת רבותינו ז"ל (ב"מ פה) שאמרו "כד תויוה דהוה שרי ואמר - פירשו הימנו", [ולכאורה לדבריהם ז"ל - "וירץ אחריהם" מבעי ליה], יאמר אומרו לקראתם - כי כל-כך היתה ריצתו [במהירות] עד שעבר אותם, [וחזר לאחוריו] ורץ לקראתם:

ועוד יש לפרש כי התנהגו עמו בדרך ארץ, שמכיון שראוהו רץ אחריהם - חזרו לקראתו ונמצא רץ לקראתם. ובוה מדוקדק אומרו **מפתח האהל**, שלפי ראות עיניהם מרחוק, כשראו אותו [ש]עקר רגלו לרוץ אחריהם מפתח האהל - תכף החזירו פניהם

- אחר כך - כי בדמותם כצלמים [ירדו] לארץ,
[כין] למרחוק עיניו יביטו¹⁷⁹, וירץ לקראתם
וישתחו ארצה, כי חשב עליהם מה שחשב
אלכסנדרוס כמו שנתבאר למעלה:

ולדרך רבותינו ז"ל שאמרו (שבועות לה):
"ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא
תעבור מעל עבדך (יה ג) - אף זה קודש", כמו
שכתב רש"י ז"ל, ונכל לומר דהשתחואה זו -
לה' היתה, והוא פיוס - הקדימו [להתנצל על]
מה שנראה בעיניו חסרון דרך ארץ מ[חמת]
אומרו "אל נא תעבור", לכך השתחואה לפניו
[כדי לפייסו] למחול לו:

ויאמר אדני אם נא מצאתי חן
בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך (יה ג).
פירש"י: **שגדולה הכנסת אורחים מהקבלת
פני שכינה**. נראה הטעם, [כין] בהכנסת
אורחים הוא מתדמה ממש לשכינה, שכשם
שה' יתברך זן ומפרנס לכל העולם - כן זה זן
ומפרנס לאחרים. והוא יותר מן הצדקה, כי
הצדקה בממון ואין מכניסו בצל קורתו, וזה
מידי דמיקרב הנאתו ומכניסו לבית. ואברהם
אבינו ע"ה היה גם כן מכניסן תחת כנפי
השכינה, ולזה לגבי ידיה [הכנסת אורחים
היא] יותר מהקבלת פני שכינה, כי זה גורם
לאחרים להקביל פני שכינה, ויותר יתגלה
כבודו יתברך בזה, מלהקביל פניו:

יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם
והשענו תחת העץ. ואקחה פת לחם

המלאך בדמות שמעון הצדיק ע"ה אם לא
שהוא מלאך נברא ממעשיו הטובים, ולזה
צר הקב"ה קלסתר פניו של מלאך דומה לו,
ועל ידי שעבד שמעון ככל איבריו ברמ"ח
איבריו ושם"ה גידיו וקדשם במצותיו יתברך,
על ידי כן נברא מלאך שלם בדמות דיוקנו,
להורות כי שמעון הוא קדוש לאלהיו, 'מה
כאן עומד ומשמש - אף שם'¹⁷⁷, ומחבתו
- עשה הקב"ה מלאך בדמות דיוקנו לעמוד
ולשמש, לרוב אהבתו אצל בוראו.

ובזה ניחא באמת [מה שקשה]: ולמה
באמת תמיד היה מנצח לפני אלכסנדרוס
כל הימים אותו המלאך דוקא. ועם מה
שכתבנו ניחא, שמכיון שהוא פרקליט
שנברא ממעשיו של שמעון הצדיק, הנה
הוא משתדל תמיד בטובתו, ומרחוק יביט
בהנאתו, ומקדים רפואה למכתו, לעת צאת
שמעון הצדיק לקראתו, 'כצאת השמש
בנבורתו'¹⁷⁸:

הוא שקרה לאברהם אבינו ע"ה וירא
אליו ה' באלוני ממרא וגוי וירא והנה
שלושה אנשים נצבים עליו, חוזר אל ה'
יתעלה הנזכר בתחלת הפסוק. וכן מנהג
הכתוב לומר על השבילים הנבדלים בהיותם
עומדים לפני ה', כאומרו (איוב א ז) "ויבואו
בני האלהים להתיצב על ה'", אף כאן 'נצבים
עליו'. וזהו וישא עיניו למעלה, וירא והנה
שלושה אנשים נצבים עליו - על הקב"ה. וירא

179. איוב לט כט.

177. עיי' סוטה ג.

178. שופטים ה לא.

אמר בפשיטות והשענו תחת העץ, כי ודאי לכם יהיה לסכך, ואתם תחתיו:

ואקחה פת לחם וסעדו לבכם אחר תעבדו כי על כן עברתם על עבדכם. יש לדקדק אומרו אחר תעבדו הוא יתר, דפשיטא. גם אומרו כי על כן עברתם הוא חסרון דרך-ארץ. גם אומרם בן תעשה הוא גם כן חסרון דרך-ארץ לאורח. גם תיבת כאשר דברת יתרה.

אך יאמר כי אברהם אבינו - לראותו שהם ממהרים לדרכם - אמר: אולי לדרך מצוה הולכים, כי על כל פנים רוב מהירות הצדיקים אינה כי אם למצוה, והשב שאולי לא ירצו להתעכב עד שיאכלו, אמר: ואקחה פת לחם, וסעדו לבכם אחר שתעבדו, [ואני] לא אעכב אתכם פה, כי ראיתי אתכם מהירים לדרככם, אך אתן לכם פת צידה לדרך, כי כן מנהג כל עובר עלי לקחת מפתו, וכל העובר עלי - על מנת כן עובר, שלא יעכב מליקח מפתו כי רצוני לזכות באכילתכם.

וסעדו לבכם אחר תעבדו כי על כן עברתם על עבדכם ויאמרו בן תעשה כאשר דברת (יח ד ה). רבותינו ז"ל דקדקו (ב"מ פו) דבמים אמר יקח ובפת אמר ואקחה, ואמרו שכבר נענשו בניו על זה כמו שכתב רש"י¹⁸⁰. ולפירושים אמרתי שזהו מה שרמוז לו המלאכים באומרם בן תעשה כאשר דברת, רוצה לומר שכן יקרה לבניו: המים על ידי שליח, והמן על ידי עצמו. ועוד נפרש בס"ד.

גם יש לדקדק אומרו מעט מים ולא מים סתם. אכן הדבר מפורש על פי מאמרם ז"ל בכמה מקומות (ב"ר נד, ה. ושם ס, ה) כי הצדיקים - המים עולים לקראתם. ולזה, אברהם אבינו ע"ה - לחושו שהמה צדיקים גמורים - אמר: מעתה, יקח מאליו מעט מים. רוצה לומר: עם היותו מעט (בתחתית הבאר) - יקח וימשך ויעלה למעלה. וגם כן והשענו תחת העץ, על דרך מה שאמרו בזהר (וירא קב) שאילן היה לו, וה[אורח ה]צדיק - היה [נוף האילן] נפרש [מעליו להיות לו לצל יומם]¹⁸¹. ולזה

181. ז"ל הזהר שם: ובהוא אילנא הוה ידע מאן דאתאחיד ביה בקודשא בריך הוא ומאן דאתאחיד בע"ז, מאן דאתאחיד בקודשא בריך הוא - אילנא הוה פריש ענפיו וחפי על רישיה ועביד עליה צלא יאה, ומאן דאתאחיד בסטרא דע"ז - ההוא אילנא הוה אסתלק וענפיו הוו סליקין לעילא, כדן הוה ידע אברהם ואזהיר ליה, ולא אעדי מתמן עד דאתאחיד במהומנותא דקודשא בריך הוא. והכי מאן דאיהו דביא - מקבל ליה אילנא, מאן דאיהו מסאב - לא מקבל ליה, כדן ידע אברהם ומדכי לון במיא. ומעיינא דמיא הוה תחות ההוא אילנא וכו'. ע"כ.

180. וזה לשון הגמרא שם: אמר רב יהודה אמר רב: כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו - עשה הקדוש ברוך הוא לבניו בעצמו, וכל מה שעשה אברהם על ידי שליח - עשה הקדוש ברוך הוא לבניו על ידי שליח. ואל הבקר רץ אברהם - ורוח נסע מאת ה'. וקח המאה וחלב - הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. והוא עמד עליהם - תחת העץ - הנני עמד לפניך שם על הצור. ואברהם הלך עמם לשלחם - וה' הלך לפניהם יומם. יקח נא מעט מים - והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם.

(תהלים קכח ג) - **אימתי היא פוריה, כשהיא בירכתי ביתך.** והוא שאמר ביעל (שופטים ה כד) "מנשים באהל תבורך", לומר שאף [אם] כל הנשים הצנועות זוכות לבנים - זו תעלה על פלם, וזהו "מנשים באהל - תבורך". ולזה כשאמר להם הנה באהל, אמר אחריו **שוב אשוב אליך כעת חיה והנה בן לשרה אשתך:**

ותבכש שרה לאמר לא צחקתי פי יראָה ויאמר לא פי צחקה (יה טו). קצת קשה, איך עלה ברוחה לכחש למי שיודע מצפוני לכה. גם אומרו **כי יראה הוא יתר.** גם צריך להבין איך שרה היתה ממכחישי דבר-האל ואינם מאמינים (בהשגחתו שלא יפלא ממנו דבר). ונראה כי שרה אמנו חשבה שדברי המלאך [הם] כעין תפלה, ולזה היו דבריו בעיניה לצחוק. והאל אמר לה כי דברי המלאך נבואה הם, ואם כן היפלא מהי דבר?

והנה שרה היתה יכולה להשיב כי "אני לא הכחשתי כי אם לצד חושבי שהוא תפלה", אבל היא - כשומעה תוכחת האל - נבהלה ונתקים בה "משיב חמים אחור" (ישעיה מד כה). וזהו ותבכש שרה לאמר לא צחקתי. והנה יקשה עליה שתי קושיות: איך הניחה התירוץ האמתי, [ואיך] אמרה תירוץ שקריי. ויהי כמשיב כי יראָה, ומתוך הפחד לא ידעה להשיב, ונסתתמו טענותיה. ואחשוב שגם ה' לא היתה בונתו להאשימה, אך לסיים שוב **אשוב אליך וגוי,** והיא נבהלה לחושבה¹⁸² כי

ויאמרו בן תעשה כאשר דברת, רצונם לומר כי אנחנו אין רצוננו בכל זה, אבל אחר שיצא הדבר מפיד, מוצא שפתיך לא נשנה, וזהו **בן תעשה** ולא מנפשנו, אך **כאשר דברת** עלינו לקיים דבריך. ועוד יש לפרש **בן תעשה**, רצונם לומר ידענו מנהגך כי תאמר מעט ותעשה הרבה, אבל **בן תעשה כאשר דברת**, שלא תמריח עצמך להוסיף על מה שאמרת, אך **בן תעשה** ולא יותר.

ולזה, אברהם אבינו ע"ה, מאחר שהבטיחם לשלחם מהר, הווקק לעשות בזמן קצר לפי הזמן שייעד לשלחם, לכך אמר לשרה **לושי ועשי עגות** (יה ט), כי לא תמתין עד שיחמיין, אך תכף ללישה אפיה. והנה תכף עשה מה שעשה, כשיעור שהיה מלוש בצק עד חומצתו שהיו צריכין להתעכב על כל פנים. ולזה **לקח בן בקר** (יה ז), וכל זה - **למקרה לעשות** הכל בזמן קצר שייעד. ולזה, נתן לפניהם לאכול [שיאכלו בעודם אצלן] - אחר שלא עקבם יותר. או פיקסם לאמר כי "כבר נתפייסתם לי לשחות זמן מה, ועדין לא עבר אותו הזמן, ובין כך ובין כך תאכלו אצלי".

ויאמרו אלוי אינה שרה אשתך ו**יאמר הנה באהל** (יה ט). כל זה הוא יתר, אבל נראה שפונתם לפרסם כי **צניעותה** של שרה הוא הגורם לה לפרות ולרבות, וכאומרם (מדרש תנחומא וישלח ו פסוק ותצא דינה) "אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך"

הוא: שבדינם - לפי מיעוט מעשיהם - לא יזכו בדינם להַיָּשֵׁעַ, כי הלילה להיותם כָּלָם רשעים גמורים, ישתקע הדבר ולא יאמר. והוא מן הטעם שכתבנו, כי בדור שמקצתו זכאי, הזכאי מעורר הדין על המקצת החייב. אך בדור שכולו חייב, אין מקום למדת הדין כל כך לקטרג.

ועוד, אפשר שבדור שכולו חייב, על כל פנים ירבו עליהם הצרות למרק הטאם, ואז לא יוכל לסבול ה' יתעלה כל אותם הצרות, והוא מושיעם, וכמו שנאמר במצרים (שמות ו ה) "וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל", ואומר (ירמיה ל ז) "ועת צרה היא ליעקב וממנה יִוָּשַׁע":

והוא שאמר הכתוב (ישעיה סג ה) **זאביט ואין עוזר ואשתומם ואין סומך ותושע לי זרועי וחמתי היא סמכתי**, וצריך להבין הכפל והשנוי, גם אומרו **וחמתי וגו'** כלפי לייא, שהחמה אדרבה גורמת היפך הישועה והסמיכה. אכן הוא מאמרם ז"ל שאין בן דוד בא אלא בדור שכולו וכו', הוא שאמר **זאביט ואין עוזר**, שאין לי עוזרים שיוכלו לזכות בדינם על ידי הצדיקים, ולא זו בלבד אלא גם **ואשתומם** - שהמעיין ומחפש יהיה כמשתומם, רוצה לומר שחפשתי ואין סומך - אז **ותושע לי זרועי**, וחמתי - שהחימה והכעם שכעסתי עליהם, היא **שעזרתני**

תוכחת בא להוכיחה, ולפי מחשבתה היה לה מה להשיב, אך יִרְאָה ונבהלה.

ויאמר לא כי צחקת. יתכן שהם דברי אברהם לשרה כשהוכיחה וכיחשה, אמר לה: **לא תאמרי כן - כי צחקת**. ורבותינו ז"ל אמרו (ב"ר כ, מה, מה) שהם דברי ה':

ויקמו משם האנשים וישקפו על פני סדם ואבדוהם הלה עמם לשלחם (יה טו). קצת קשה תיבת **משם** יתרה. גם אומרו **וישקיפו על פני סדם**, וסדום רחוקה היא, שכן כתיב "ויבואו שני המלאכים סדומה בערב", ואחר שהיו נראים כבני אדם¹⁸³ - איך תכף לקימתם משם, השקיפו על סדם. ונראה במאמר רבותינו ז"ל על פסוק "באת אלי להזכיר את עונני" (ברשי"מ"א יז יח) שכשהיתה לבדה - נראית צדקת, וכשבא אליהו שהיה צדיק ממנה - לא נראית צדקתה. כלל העוֹלָה, כי הצדיק - בהתחברו לרשעים - מעורר עליהם את הדין¹⁸⁴.

ובזה מיישב אצלי מאמרם ז"ל (פנהדרין צה:) **אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או בדור שכולו חייב**. וקשה, איך יהיה דור שכולו חייב עדיף מדור שחציו זכאי וחציו חייב. אך עם מה שכתבנו אתי שפיר. ואחשוב שאין זכאי וחייב במעשים, אך בדינם על ידי מעשיהם, רצוני לומר כי 'חייב'

אֲחֻזְיָהוּ פָּרַן ה' אֶת מַעֲשֵׂיךָ וַיִּשְׁכְּרוּ אֲנִיּוֹת וְלֹא יִצְרוּ לְלִבָּת אֶל תְּרִשִׁישׁ, חוֹנֵן שְׁפַעֲמִים שְׁמַעוֹרַר הַצְּדִיק עַל עַצְמוֹ אֶת הַדִּין בְּהַתְּחַבְּרוֹ לְרִשְׁעִים.

183. ב"ר נ, ב.

184. ובדברי הימים ב (כ לו): וַיִּתְּנָא אֱלִיעֶזֶר בֶּן דָּוִדוֹ מִמְרָשָׁה עַל יְהוֹשָׁפָט לֵאמֹר בְּהַתְּחַבְּרוֹ עִם

להושיעם, כמו שנאמר (ירמיה לז) "ועת צרה היא ליעקב וממנה ויִשְׁעוּ".

והוא אצלי גם כן פירוש ענין קין והבל, אמר (לעיל דג) "ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה'. והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן, וישע הי אל הבל ואל מנחתו, ואל קין ואל מנחתו לא שעו", שהיה מן הראוי להשלים ענין קין שהקדים, ואחר כך ענין הבל¹⁸⁵.

והוין מדרכנו, אמרתי כי קין לא הרגיש שלא שעו ה' אליו עד ראותו ששעה אל הבל, אז הרגיש בשנוי, כי מעיקרא סבר כי משפט הקרבן בן הוא, וכשראה מהשנוי לטובה בענין הבל - ואפשר שהיה השנוי באש שירדה מן השמים להבל ולא לו - [אז הבין כי הבל עדיף ממנו].

ועם מה שכתבנו גם כן נכון, כי מעיקרא נתקבלה קצת מנחת קין - שהוא פתח תהלה, אך בבוא מנחת הבל - נזכר עון קין, וגלו לו שאינו מרוצה¹⁸⁶. ולזה חרה לקין - לא על ה' הלילה - אך על הבל, באמור אליו "באת אלי להזכיר את עונתי"¹⁸⁷. והשיבו יתברך אם תיטיב שאת, יהיה פשוטו שהכל תלוי במעשים, לא בקרבן, אם תיטיב - תתקבל,

185. פירושו: היה לו לומר ויבא קין וכו', ולא שעו וכו' ואח"כ והבל הביא גם הוא וכו' וישע הי וכו'.

186. רצונו לומר: שאין קרבנו רצוי.

187. מלכים א- יז יח.

188. וז"ל הגמרא שם: מאן נינהו שלשה אנשים - מיכאל וגבריאל ורפאל. מיכאל - שבא לבשר את

ואם לא תיטיב, לפתח - שהוא שער קבול תפלות - חטאתך רובצת, לא תניח הקרבן לעלות. וזה פשט נכון בכתוב:

והוא גם כן ענין המלאך שבא להפוך את סדום: הלך תהלה אצל אברהם, וואח"כ המשיך לסדום. ולכאורה לא היה צריך כי אם אחד לכשר את שרה, ואחד לרפאות את אברהם, כמאמרם ז"ל (כ"מ פו: הובא ברש"י כאן), שהרי לסדום לא הלכו כי אם שנים הצריכים¹⁸⁸.

אכן עם מה שנתבאר אתי שפיר, כי המלאך ששלח לסדום ללבוש בגדי נקם, הלך אצל אברהם הצדיק להזכיר עון סדום, ומשם לבש בגדי חימה לעשות בהם פליה. והוא שאמר (לקמן יח טז) ויקומו משם האנשים - שמשם התעודדו לעשות פליה, וזהו וישקיפו, שתקף לקימתם השקיפו בעין שכלם לרעה - ככל השקפה שבקרא [שהיא השקפה לרעה] (כמ"ש בירושלמי מע"ש פ"ה הובא ברש"י על הפסוק הנ"ל) - על פני סדום.

ובזה אתי שפיר אומרו אחריו (יח, יז יח) וה' אָמַר הַמַּכְסָּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה. וְאַבְרָהָם הָיָה לְגוֹי גָדוֹל וְעֲצוּם וְנִבְרָכוּ בוּ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ. וצריך

שרה, רפאל - שבא לרפא את אברהם, גבריאל - אול למהפכיה לסדום. והא כתיב (בראשית יט) ויבאו שני המלאכים סדמה בערבני - דאול מיכאל בהדיה לשוניה ללוט. דיקא נמו, דכתיב (שם) ויהפך את הערים האל, ולא כתיב ויהפכו, שמע מינה. עכ"ל.

לא תכסה ממנו. אמר: לא אכסה ממנו, כי אני העושה לסדום בעונם לַמֵּנֵן יוסיף אזהרה לַבְּנוֹ וּלְבְנֵי בֵיתוֹ אַחֲרָיו, ושמרו דרך ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, שלא יקרה להם כמו שקרה לסדום אשר לא שמרו לא צדקה ולא משפט כַּמִּפְרָסָם בַּסְּפּוּרֵיהֶם [בפרק] "חלק", כי צדקה לא עשו, ומשפט מַעְקֵל היה להם, על ידי שקראי ושקרוראי וּמְצַלֵי דִינָא (מנהדרין קמ).

ואחר שידע אברהם בטוב כי עון סדום גרם להם להחריבם, יוכיח לבניו ולבני ביתו, ונשמע פתגם אברהם לכל זרעו ולכל העולם - אשר הוא מְכַבֵּד בעיניהם [עד שהם מתברכים בו] - ולא יפול מדבריו ארצה. נמצא כי מאמר לַמֵּנֵן הוא חוזר להמכסה אני (וכו, ואברהם הוא) [מאברהם וגו', והוא] חיוזוק התמיהה בצרוף לַמֵּנֵן, ובא הכתוב על מכוננו.

זכותו של אברהם אבינו תהיה עמנו,
משגיאות תצילנו, ומנסתרות תנקנו, אמן
כן יהי רצון:

להבין בעצם תמיהה זו, איך תתחזק עם "ונברכו בו כל גויי הארץ", וכבר פירש רש"י ז"ל. ולפי דרכנו יאמר, שאחר שאברהם אבינו - כל העולם מתברכת בנינו, ואיך הוא עצמו יהפך לקטיגור, כי מצדקתו נתחייבו אנשי סדום? - ולזה, יאות שלא יכסה ממנו עד יראה אם יש צד זכות להם:

ועוד יש לפרש על דרך זה, כי להיות שבני אדם - מקצתן טעו בקצת פורעניות הבאים לעולם שהם מקרה, ומסכבין אותם אל הטבע, שעל כל פנים לא יבצר הטבע, שאף בנס ים סוף - ההתחלה היתה בטבע, כאומרו (שמות יד כא) "ויולך ה' את הים ברוח קדים" וגו', לזה רצה ה' להודיע לאברהם כי פורענות סדום - לא בטבע, כי אם בהשגחה על מעשיהם.

وهוא שאמר המכסה אני מאברהם והוא עתיד להיות לגוי גדול ותתפרסם טובתו עד שכל העולם יתברכו בו, כי זה נמשך לו מחמת שידעתי והשגחתי דבוקה בו. והנה עדין הדברים צריכין קשר, ואיך מפני זה

